

MIMAR

Posvećeno mimarar Hajrudinu koji je gradio
Stari most od 1557. do 1566. godine

Alahu svemogući! Uzgor je! Čuprija je uzgor! Čuprija je uzgor, ljudi! Sad mi dohabetiše. Čuprija je uzgor i sad sam, eto, slobodan. Nisam neznalica. Sada je tamo veselje. Skinuli skelu, a čuprija ostala onakva kakvu je napravih. Okupilo se sve živo oko čuprije. Sviraju zurne, zveckaju defovi. Zovu i mene, veli mi haberdžija. Red je da sam među dostojanstvenicima. Nisam mu još ni pružio muštuluk, a on, kao vjetar, odjaha nazad na svom atu. Kako mu muštuluk ne bih dao? Iščekivao crnu vijest, nesreću, a on, jolpaz jedan, veli mi: »Majstor-baša, čuprija je uzgor!« Još doda da je počeo teferič i krkanluk.

Zovu me, a ja ne mogu. Namjerno tamo ne idem. Srcu bi mi bilo pretijesno kad bih čupriju vidio. Ona bi me, čini mi se, smaknula kad bih je pogledao. Evo, u ovom kamenu iskopah rupu svojim štapom iščekujući haberdžiju i tražeći selamet. Stislo me nešto ovdje, u ovoj mojoj guši. Ne mogu i nemam snage čupriju gledati. Za mene je ovo svečan dan. Slobodan sam. Sad sam slobodan, a nemam snage da vidim čupriju. Nemam snage, pa šta mogu . . .

Dosta sam živio s teškoćama. Punih deset godina. Četvrtinu svog života posvetih čupriji. U ovaj kraj dođoh kao askerski mimar. Dođoh da sagradim čupriju. Tako su mi zapovjedili.

Sigurno su svi znali da ću graditi čupriju, pa se sve živo okupilo kad stigoh s mora, gdje sam utvrde podizao. Okupile se uglednije kadije i age. Jedan krupan i naočit baš-aga oslobodi se pa mi veli: »Hajrudine, čuli smo za tvoju sposobnost, pa da nam, alah rabum, napraviš čupriju preko Neretve. Možeš ti to učiniti!«

Pogledah ga onako ćelava, sastavljenih obrva i nekakve čudne čehre, pa prosto omamljeno, uzviknuh: Alahćerim! Baš-aga pozva krupna i ugojena kadiju da mi pruži ferman. Pogledah ferman s carskim muhurom.

Nisam bio glup, bolestan, ni licemjeran prema samom sebi, pa da, to što mi ponudiše, ne prihvatim, da mi se to ne dopadne. Nisam ni neznalica. Carskoj volji i carskom fermanu pogovora nema. Rekli su mi još da je carska hazna otvorena za gradnju čuprije.

Tek što sam sebi počeo tumačiti o fermanu i dozvoli, kad mi onaj baš-aga još doda da čuprija treba biti oko kule Herceguše, tamo uz Javuz Sultana Selimov mesdžid. Samo pedesetak koraka od sindžirli čuprije prekrivene tahtama.

Alah rabum — sam sebi velim i pitam se jesam li sve shvatio. Šta mi ovo ispade? Prisjetih se tada da bez vremena i slučaja nikad se ne da učiniti veliki posao. Sudbina htjede da se nađoh u ovom svijetu, pa se tako nađoh i pred dostojanstvenicima koji mi rekoše da gradim ćupriju.

Boljeg i uglednijeg prijatelja od znanja i truda sigurno nema. Nisam naivčina. Pristao sam da ću graditi ćupriju. Dadoh riječ okupljenim dostojanstvenicima.

Kasnije pođoh rijeci. Stadoh na mjesto odakle sam vidio i posmatrao sindžirli ćupriju. Umalo se ne pokajah. Gledajući tu ćupriju, rekoh sebi da nisam baš srećan čovjek. Kad voda nadode, ta stara, nesigurna i dotrajala ćuprija ostajala bi bez tahta. Gledao sam dugo u Neretvu zelenkastoplave boje, sve dok me umor i san ne oboriše. Probudih se. Mrak već pao. Pogled ponovo bacih na rijeku. Opčara me ono što ugledah. Učini mi se da je mladi mjesec, nekako, prejašio rijeku. Kao da se svojim krakovima oslanjao o njene obale. Nemoćan od duga puta, onako tegoban, povikah: Alah je jedan! Alahu-ekber! Kako je samo mjesec lijepo sastavio obale rijeke? Kako će meni, običnom alahovu robu, to teško biti?

Upravo ću takvu ćupriju lijepa izgleda, uz alahovu pomoć, sagraditi, nalik na mladi mjesec, zaobljenu u tjemenu svoda, pa makar bila nalik i na magareća leđa.

Od tada postadoh nekako čudnovat, tegoban i dosta žalostan. Jeo me neki bijes, neko uzrujanost. Prisjetih se toliko da ćuprija mora biti čvrsta, postojana i lijepa, na službu i zadovoljstvo naroda. Samo time i carskim fermanom ćuprija se nije mogla sagraditi. Trebalo je poznavati rijeku i njene čudi. Njenu snagu. Visinu vode poslije kiša. O kamenu je trebalo, isto tako, znati, i o japiji. A onda još i o majstorima i zanatlijama. Sve je to trebalo znati. I o vrućim ljetima, o kišama i vjetrovima. Tek se onda moglo pristupiti gradnji ćuprije kakvu zamislih. Graditi ćupriju, još carsku, svakom je mimaru, pa i meni, nagrada i priznanje. Shvatio sam da su mi time dali slobodu, što sam cijenio, ali su me hvatali briga i strah. Ma koliko me cijenili, na štetu svakog mimara, pa i moju, zna se šta ga čeka. Pogotovu kada je u pitanju carska ćuprija.

Kada ugledne age i kadije odjahaše u šehar Blagaj, u mojim ušima je odzvanjalo: »Aferim!« Tako mi reče baš-aga. To me sjeti mog učitelja Kodža mimar Sinana. Nisam mu bio rod, ali sam mu se dopao. Govorio je da ću biti dobar majstor, pa kada bih nešto dobro učinio znao mi je i sam reći: »Aferim!« Govorio mi je da sam ga podsjećao na njegova majstora Hajrudina, pa mi i njegovo ime pokloni. Taj ugledni mimar-baša sagradio je sultan Bajazidove džamije u Stambolu i on se sad, poput mene, ne bi snebivao, niti bi ga kakve brige spopadale da je njemu rečeno da ćupriju sagradi.

Hajrudin mimar-baša je za svog života i srećnog položaja širom Carstva sa zadovoljstvom gradio mnoge džamije, mesdžide, medrese, mektebe, turbeta, minarete, bolnice, velike vodovode, ćuprije, karavan-saraje, saraje i hamame.

I moj učitelj Sinan isto tako. I njegove tvorevine bile su razasute širom Carstva. Slali su ga na sve strane svijeta, a on, i kad je ostario, i kad posta pogrbljen, strpljivo je gradio. Nikada nije truda žalio. Častan mimar Sinan najzaslužniji je što sam dobro naučio graditeljski zanat. Sve mi je, kada je nabasao na me — obična roba — bez para, ali i bez podvala, poput dobra i iskrena druga, strpljivo prenosio. Nije bio škrt prema meni. Sve mi je to u početku izgledalo čudnovato, posebno kada mi je otkrivao tajne zanata. Zato je on, pričali su mi, posebno bio radostan kada je čuo da ću graditi ćupriju. Kako i ne bi kad mi je on potpisao svjedodžbu!

Briga i muka su me svakim danom sve više obuzimale. Prva ćuprija u mom životu učini me nekako još osjetljivijim. I moj babo, i moj djed bili su neimari, ali samo sam ja, zahvaljujući svom učitelju, sjeo na mjesto askerskog mimara. Ni njih, a pogotovu svog učitelja nisam smio osramotiti. Počeo sam sve više i upornije razmišljati o onome što sam naumio, o ćupriji kakvu zamislih u svojim snoviđenjima. Samo zdravlja, pa će se ćuprija, ma koliko truda i znoja tražila, napraviti. Tako sam tada govorio.

Puno lijepih ćuprija na cijelom svijetu nema. Odlučio sam da sagradim veliku, postojanu i lijepu ćupriju, mada sam neiskusn u gradnji ćuprija. U svoje znanje i Sinanovu pomoć računao sam u tim trenucima. Samo sam se pitao da li ću to sve, onako kako zamislih, ostvariti. Imam li dovoljno razuma, jesam li zanatlija za takvu ćupriju? To me sve mućilo i razdiralo.

Nisam razmišljao o potrebi za ćuprijom. O tome su kadije, muftije, paše, a možda i sam mimar-paša i sultan razmišljali. To je, uostalom, njihova briga. Moje je da ćupriju sagradim i za to sam dobio dozvolu.

Na poljani, tamo na ušću Radobolje, podigoh malu kolibu — tahtaru. Tako su je zvali. Shvatio sam da mi je tu živjeti. Daleko od Blagaja. Pun nekog bijesa i zanosa prionuh na posao. Dužnost mi je bila da sve pripremim za gradnju ćuprije. Najteže je

bilo odabrati kamen. Obilazio sam okolna brda i tražio. Od mnoštva ni jedan mi se nije svidio. Jednom prilikom, na putu za Blagaj, ugledah kamen koji mi se dopao. To je tene-
lija. Tako je zovu. Odmah sam zapovjedio da se tu zakopa majdan.

Biti siromah nije sramota, ali neznanica biti, nesolidno raditi i ljenčariti jest velika. Tako su mi čitava života govorili i to posebno poštujem. Požurivao sam i sebe i druge. Nastojao sam da se što više posla učini. Odabrani kamen su neimari i argati kopali i vadili u majdanu, a onda ga prenosili. Neretva je donosila japiju usječenu u šumama, tamo u blizini njenog izvora. Balvani su zaustavljani na ušću. Radobolje i tu testerisani u merteke i tahtu. Na prostoru, nedaleko sindžirli ćuprije, tamo na ušću Radobolje, niče gradilište. Tu se prikuplja kamen, japija, željezo, olovo, alat i drugi pribor. Okupili su se građevinski radnici, zanatlije, prevoznici, argati i raja.

Dok su jedni dovlačili teneliju i klesari je sjekli onako kako sam im zapovijedao, drugi su testerisali japiju pretvarajući je u merteke i tahte. Sa svojih dvanaest majstora, koji dođoše sa mnom, počeo sam graditi ćupriju preko Radobolje. Sagradili smo je za godinu dana. Čim je za nju čuo blagajski kadija, a dadasmo joj ime Kriva ćuprija, dojaši na svom atu u pratnji atlije. Pošto ugleda ćupriju, pride mi pa me ljutito napade: »Hajrudine, kakva je ovo slika. Protjeraću te odavde. Mi smo tražili da sagradiš ćupriju preko Neretve, a ti je napravio preko Radobolje. Nisi ti, čini mi se, pravi mimar?«

Kakvo je to trabunjanje, velim ja njemu. Moramo vježbati. Da ovu ne sagradismo preko Radobolje, kako bismo gradili onu preko Neretve? Nije ovo nikakva zabuna ni podvala, dragi kadija, odgovorih ja njemu.

»To vi, biva, model načinili!« — odgovori kadija, te onako trbušast, nasmija se luckasto, uzjaha ata i s pratnjom odjaha u Blagaj.

Spas! — povikah sam sebi. Dosadna čovjeka se riješih.

Kakvu sam ćupriju naumio graditi preko Neretve niko osim mene nije znao. Kada je opala voda, u proljeće, uz pomoć alaha, zakopasmo temelje ćupriji. Čuskijama, uz strpljenje i upornost, nije išlo brzo, pa sa dosta straha počesmo, uz pomoć askera, lagumati.

S vremenom se pojavio i temelji. Peklo nas je sunce, nalijevale kiše i ispirivali vjetrovi. Na gradilištu je bilo preko tri hiljade raznih neimara, zanatlija i raje. Vrelo je kao u pčelinjaku. Svi smo živjeli s teškoćama. Kulučili su argati iz cijelog hercegovačkog sandžaka.

Otvoreno su age govorile, pa i sam kadija, da ću zbog ćuprije koju gradim i sam nestati. Namrgođena izgleda i lica vrtjeli bi glavom, puni nepovjerenja, jer nisu mogli ni zamisliti da se takva ćuprija, i to još od kamena, može napraviti preko Neretve. Znali bi oni, poput teftišleme, pojaviti se iznenada da vide, mada su svi, do jednog, bili lijeni i temeruti. Njihovo čuđenje mi nije smetalo. Moje je da podnosim sve to, jer je ćupriju trebalo graditi. Dok ćupriju ne sagradim, njihova me podzrivost nije zabrinjavala, a kad ćuprija bude gotova, onda neka se oni čude. Neka to bude njihova savjest.

Iz temelja su duvari rasli. Kamen po kamen je na složen i težak način sлагan. U temelju i svodu ćuprije ostavljena su dva hodnika, dva otvora, poput žila. I neimari su jedan drugom s podsmijehom govorili: »Ovo će biti 'šuplja' ćuprija, ako je ona mala nazvana Krivom!«

Ni oni, iako graditelji, nisu shvaćali ni razumjeli da ti otvori ćupriji daju čvrstinu, postojanost i da su je znatno rasteretili.

Kada se samo prisjetim kako se s tegobom, mukom i sa strahom radala ćuprija preko Neretve. Voda je, za kišnih dana, rasla, divljala i rušila skelu, noseći merteke i tahte. Teško mi je bilo kada bujica odnese i onu moju malu kolibu — tahtaru. Sve voda odnese, od dušeka do dozvole za gradnju, teftera, pisama, čak i dnevnika.

Nisam se smirivao. Nesreća, ali ja još imam strpljenja. Sve mi je voda odnijela, pokvarila. Pričinila mi je veliku štetu. Bio sam ožalošćen, ali sam s mukama nastavio, jer je želja za ćuprijom bila jača od svega.

Prošlo je, poslije nesreće, dosta vremena dok su se neimari okuražili da nastave posao. Tek što nastavismo graditi snađoše nas druge nevolje. Pojavio se vile. Što od jutra do mraka neimari sagrađe, vile noću razruše. Unese to veliki strah među neimare i raju. Hercegovačkim sandžakom samo se govorilo o vilama koje ne daju sagraditi ćupriju preko Neretve. Govorili su da je ćuprija mimo alahove volje, pa je zato vile ruše. To je za mene bila velika nova nesreća. Blagajski dostojanstvenici mi tada poručioše da se kanim čorava posla, jer od ćuprije, protiv koje su vile ustale, neće biti ništa. Samo ću srljati u još veću štetu. Tako su oni mislili, a ja jok! Odoh hercegovačkom sandžak-begu i zatražih od njega toliko askera da je jedan drugog sabljom mogao doticati oko gradilišta. »Nemelazum« — veli mi sandžak-beg, ali mi, ipak, dade askere.

Sandžak-beg je bio pašalija. Poslušao me i dao mi askere, a mogao me i odbiti. Kada su askeri opkolili gradilište i kada su noću čuvali ono što je ostajalo iza neimara, više se nikada vile ne pojaviše.

Ma, kakve vile! Razumio sam ja da su taj belaj kauri donosili. Nije im mirisala čuprija preko Neretve. Zamislili su, a tako i nastojali, da ne dozvole čupriju dovršiti. Jer, njome bi karavani odlazili drugim trgovcima, mimo dubrovačkih, što im nije bilo po čefu.

I meni je dolazio dubrovački poklisar. Čakšire mu bjehu partokali baje. Dovede mi ga dizdar. Imao je nekakvu čudnu čehru. Bio je čakarost. Po imenu, čini mi se, nekakav Getaldić. Čafir jedan. Tegli za sobom neke bisage, pa kad mi je prilazio, pomislih da je poklisar — neimar. Nisam ni slutio da nosi nepravdu, da je pun prevare. Donio mi u bisagama tri statine cekina. Pravio se neznalica, a iz očiju mu je izbijala prevara. Ponudi mi pare, cijelo bogatstvo, a da ja, kao mimar, kažem da se čuprija ne može sagraditi. To mu je bila namjera. Nisam mu dozvolio ni da sjedne, već sam ga, čim mi je to rekao, zasikterisao. Šikter, kaurine, dok te živa na kolac nisam nabio! On zgrabi bisage i, onako u strahu, ode neobavljena posla.

Ne primam ja mito. Meni mito ne treba. Ko pusti mito na vrata, pravda mu kroz pendžer pobježe. To sam naučio od svoga učitelja Sinana. Znao sam da će se neki mom poštenju smijati. Oni vele da je pravda paukova mreža u koju se mušica uhvati, a bumbar proleti kroz nju kao da je nema. Ali, znam da sam prav i nevin. Zadovoljstvo je biti takav.

Eto, otkuda vile. Kada me ne kupiše cekinima, kako su naumili, nastojali su da mi strah zadaju vilama. Znao sam ja da su to činili uskoci. Uz pomoć askera i njima stadoh na glavu kao ljutoj guji koja se obmotavala oko moje čuprije.

Po svoj prilici ta nevolja mi se natovari na pleća dolaskom Kara Sinan-bega Boljanića za hercegovačkog sandžak-bega. Nije mu bilo teško doći na tu dužnost. Njegova hanuma Šemsa rođena je sestra Mehmed-paše Sokolovića, pa je tako u rodbinskoj vezi s pašom, a ko je njemu rodbina nije mu ništa teško.

Boljanić je bio, znam to, u velikom prijateljstvu sa Dubrovčanima. Slali su mu poklisare kada je gradio džamiju, svoju zadužbinu, u nevesinjskoj kasabi. Kara Sinan-beg, malog rasta, škrt i bolestan čovjek bio je dosta čudnovat. Bolest očiju još ga je više činila nesigurnim, pa je nastojao bogatstvom zdravlje nadoknaditi. Dubrovčani su mu slali svoje hečime, ne bi li mu pomogli, jer on im je bio najbolja i najsigurnija veza s Mehmed-pašom Sokolovićem. Znali su Dubrovčani da je strastven lovac, pa su mu dovodili kerove i donosili sokole. Od njih je dobio i bogatu zbirku lula. Sandžak-begovici Šemsi donosili su svilu i mirisnu vodicu, sapuna i ogledala, nakita i bisera, šećera i limuna, a preko zime u sepetima smrznute ribe. Sve ga je to učinilo još uglednijim i bogatijim nego što je bio.

I Kara Sinan-beg, najčešće ljut i nezadovoljan, znao je, na svoj način, podići Dubrovčanima. U tome je, svako je živ znao, bio pravi pehlivan. Kada su nastradali dubrovački brodovi, ne u nevremenu, već u bitkama, tamo pod Maltom u sastavu hrišćanske flote, tražena je odmazda Dubrovčana. Nisu mirovali. Hercegovački sandžak-beg nije se toga pridržavao. On je to na svoj način, bez posebnog truda, riješio. U Dubrovnik je poslao četvoricu svojih sinova da im, tako, komšijski ruku pruži za nevolju koja ih je zadesila. Poslao je Dubrovčanima i stado ovaca kao dar u nevolji koja ih snađe. Tako on njima, tako i oni njemu, uvijek su mu nešto slali i donosili. Da njegova zamisao nije bila i onaj kaurin što mi je sa bisagama dolazio? Ko će ga znati?

Meni i mojoj sreći nisu trebale takve zakrpe. Sigurno su Dubrovčani, poznajući dobro Kara Sinan-bega, i meni poturili cekine mita. Misle oni: Što mi čuprija nije babovina, pa je mogu smaknuti kako ko hoće. A čuprija je meni draža od svega. Drugima nije bila takva, pa i Sinan-begu koji je više volio svoju džamiju nego carsku čupriju. Onih deset poklisara što su meni poslali on je otpremio u nevesinjsku kasabu, jer mu je džamija bila prešnja.

Sve me to ljutilo. Nikome ništa nisam govorio. Vjerovao sam u njegovu rodbinsku vezu, ali je meni bilo stalo do čuprije, s drugim šta bude.

Čuprija mi je bila sindžir o vratu. Trebalo je graditi, a nevolja je nevolju stizala. Nesta vila i uskoka. Onda potres. Zemlja zaigra. Alahovo davanje. Sve se živo ustravi. Neimari i argati bježali su od čuprije. Ona je, govorili su, donijela nesreću. Mislilo sam da će čitav trud otići unepovrat. Prošlo je dosta vremena dok su se neimari vratili čupriji, dok su prionuli na posao. Nismo radili ni punu godinu kada se bolesti javiše. Kuga. Ponovo nesreća. Umirali su ljudi, žene, djeca. Trebalo im je mezare kopati. To je bilo preče od čuprije. Eto, tako su me, jedna za drugom, stizale nevolje koje su mi oduzimale dragocjeno vrijeme.

Najteže mi je bilo kada se u vodi utopi, rahmet ~~me~~ bilo, moj najveći i najdraži ahab. Mujo — Coto. Bio je vedar, uvijek nasmijan. ~~Ostao~~ je siročić, bez roditelja. Pao s košćele, pa mu desna noga ostala kraća. Za njega su govorili: »Da je dobar, alah ga sigurno ne bi zabilježio!« Obeshrabrilo me što baš njega izgubih. Patio sam za njim. U duši me boljelo. Naočigled svih slobodno je skakao i igrao po skeli, a onda se odjednom nageo u stranu i džombosao u Neretvu. Ni čamdžije mu ne pomogaoše. I dizdar je zaplivaao za njim, ali ga nije spasio. Utopi se tako moj Coto.

Nek mu je rahmet.

Posebno sam ga i mnogo volio. Kad ga izgubih, na sve sam galamio. Nikada mi nije bilo jasno kako se omaknu sa skele. Uvijek sam računao da je, iako ćopav, srećnik. Izgubih ga. Ostah bez Cote. S njim sam često sjedio i razgovarao. On mi je i kahvu zalijevao. Udarao je u karaduzen a pjevao bi koliko ga grlo nosi. A znao je lijepo zapjevati. Samo kad se sjetim.

Eto, tada sam htio bježati, sve ostaviti, pa i ćupriju. Coto nije bio težak i dosadan. Vazdan bi slobodno trčkarao, dozivao neimare i pjevao im o sevdisanju, što su svi voljeli. Gdje se gradi, tu su i žrtve. Šta se može? Neka mu je rahmet!

Nervozan na sve sam bio. Punih pet godina bio sam u zavadi sa blagajskim kadijom. Požurivao me za ćupriju. Prije sabaha nema svanuća, mislio sam. Nikome draže od mene ne bi bilo da je napravim, kad bi moglo za dan, a radilo se i više nego što se moglo. Tada bi mi Coto, nek mu je rahmet, bio jedina utjeha. Govorio bi mi: »Pusti ti, mimar-Hajrudine, njihov razgovor. Ako im je hitnije, nek zasuču rukave, a to oni, siguran sam, ne znaju. Dunderi su oni za ovo. Ovo je za najbolje majstore, a oni ne znaju na kenjca ni samar nabaciti!«

Kad bi padala kiša, kad bi se nevirijeme spustilo nad gradilište, da se nije moglo pomoliti van tahtare; Coto bi mi, dok bismo sjedili, pričao o djevojkama. Valio je o njima pričati. Zapitkivao me. Znao je dobro da sam tužan za svojom Kadirom koju ostavih u Stambolu kad sam krenuo u askere. Koliko puta sam zbog nje samom sebi govorio da sam glup. Vrtim se po tuđem, nepoznatom svijetu, gradim ćuprije, umjesto da u svom čardaku ašikujem i sevdišem sa Kadirom. Da se poigravam s njenim njedrima. Tako sam govorio, ali se od gradilišta nisam rastajao. Nekako me ćuprija prasto zarobila da od nje nikuda nisam micao. Gdje je sad Kadira? Možda je s vremenom našla drugog? Možda se i udala? I djecu izrodila? Sve je to moguće. Ako je tako, halal joj bilo! Meni je, iako sam se u Kadiru zaljubio, suđeno da bečarim pored ćuprije.

Kada bi mi samo Coto, onako prefinjen i nasmijan, povikao: »Kako si?«, kao što me nekad zadirkivao, lakše bi mi bilo. Šta mogu? Nije mu sudbina da dočeka ćuprija da bude gotova, isto kao i meni da ostanem sa Kadirom. Prsa su mi bila ispunjena bolom, ali sam pred ćuprijom nemoćan, pa ma koliko kao ljubavnik patio.

Za moju brigu i tugu za Kadirom znali su i dostojanstvenici iz Blagaja, isto kao što su znali da nisam imao živa mira zbog ćuprije. Da mi istjeraju tu brigu iz glave, pozivali su me na sijela, posebno uz ramazan. Blagajski kadija mi je naumio dati svoju jedinicu Mejremu. Nisam je begenisao. Bila je lijepa, visoka, poput sevlje, krupnih očiju, vedra pogleda i uvijek nasmijana. Kada bi sa svojim jaranicama u kolu igrala, namigivala mi je, pozivala me na razgovor, ali badava. Ljubav sam svoju vezao samo za Kadiru, što se ženska tiče, a svu ostalu za ćupriju.

Kad odbih kadijinu jedinicu Mejremu, nikome se više u Blagaju nisam dopadao. Otvoreno su mi govorili da sam suviše tužan za Kadirom, da sam čudnovat, pa i lud što živim u tahtari na gradilištu, što sam sebi hranu spremam i haljine perem.

Sve sam im to dopuštao. Nisam im mogao objasniti kakav sam ja zaljubljenik ćuprije. Što sa kadijom nisam razgovarao, nije mi ni bilo žao. Ni rađenu majku nisam vidio za ovo vrijeme, za ovih deset godina. A nju, onako staru, najviše volim. Onako kako se mati može voljeti. Ona je daleko, u Stambolu. Ni njoj se ne dopada što sam ovdje u tuđem svijetu i što sam još uvijek bečar.

Godinama sam sve s mukom bilježio o ćupriji. Odnese mi sve to voda. I majčina pisma. Rahmetli Coto za njima je najviše kukao. Za njega su mi govorili da je nesrećan, da je baksuz, a meni nikakvu nesreću nije donosio. Bio je pošten i nikada nije tražio, za ono što bi učinio, neke koristi. Živio je poput mene, samo što ga brige nisu raznosile, on je i igrao, i pjevao. Bio je bez licemjerja.

Ćuprija je, kako sam je i zamislio, uz veliki trud neimara rasla. Povazdan bih je obilazio. Od sabaha do akšama nisam silazio sa skele. Zavirivao sam u svaki kamen, u svaku željeznu vezu zalivenu olovom. Ćuprija je postajala sve ljepšom. I meni se, mada sam bio ispunjen tugom, sve više dopadala. Svaki kamen tenelije uzidan u ćupriju bio mi je

drag poput svih rubina i safira ovoga svijeta. Nada u uspjeh bila je očigledna. Govorio sam svojim neimarima: Srećno! Sve je išlo od ruke kao da se ćuprija gradila po nekom modelu.

Ma koliko god sam bio zanatlija, da nije bilo onih brojnih neimara i argata, sam ništa ne bih napravio. Mada smo se borili s teškoćama, niko nije bio lijen. Zato mi svi neimari postadoše najbolji prijatelji. Isto onako kako su to postajali i mom učitelju Sinanu. Uza sve nevolje, niko od mnoštva majstora i zanatlija nije nesolidno radio.

Ako je na ovom svijetu išta na glasu, na cijeni, onda je to iskustvo. Stalno mi se besjeda mog mimara Sinana motala na umu: »Bolje je paziti na svršetak, nego misliti o početku!« Otuda moja stalna briga o ćupriji: da bude postojana i lijepa u isto vrijeme. Koliko god mi se žurilo,oliko sam imao strpljenja za sve.

Ćuprija je ležala na skeli. Majstori su pravili basamake, i dalje kaldrmisali džadu. Kada je, na zadovoljstvo, ćuprija bila sagrađena, cijelog su me neizvjesnost i strah razdirali. Kosa mi je bijeljela. Kako i ne bi? Čovjeka samo briga i misli ruše, kao vlaga i potres duvar. Baš je tako . . .

Dostojanstvenici su sve češće dolazili. Čudili se ćupriji, a ja sam samo mislio hoće li izdržati. Postajali su nestrpljivi, puni želje da prisustvuju kada se skela bude rušila, da se uvjere i sami kako će ćuprija ostati. Oni su požurivali, ja sam ćutao. Znao sam da dvije sablje u jednu sagriju ne mogu. Ni oni se nisu imali šta petljati oko ćuprije. To je moja briga, i briga mojih neimara. Moj majstorluk, ako sam još srećnik, odlučuje. Skela će se džombosati kada ja odlučim.

Čovjek znanjem i zanatom, a ptica perjem leti. Vidjeli su svi šta smo sagrađili. Uklesasmo i tarih. Da se zna kada je carska ćuprija sagrađena. U ovo vrijeme pamte se bitke, kao ona pod Sigetom, a ovakva djela malo ko pamti. Zato, eto, tarih treba. Nadam se da će ćuprija dugo vremena služiti na zadovoljstvo i korist ljudima. A ko je sagrađio ćupriju, to nije važno.

I ćuprija ima svoju dušu, svoj život. Ima i svoju sudbinu, poput čovjeka. Dok čovjek želi dug život, ali da ne postane starac, dotle svaki mimar želi da mu ćuprija doživi najveću starost. Da joj se ljudi dive, da je posmatraju, slikaju. Eto, šta ćuprija, za razliku od čovjeka, želi. Samo, hoće li ova ćuprija ostati ili će se džombosati, to me mjesecima mučilo. Ako ne izdrži, velika nesreća!

Posljednjih dana kao da me neko opčinio. Osjećao sam strah. Ako carska ćuprija ne ostane uzgor, zna se šta me čeka. To bi bila bruka za Carstvo, i golema šteta. Otišao bih na ahiret da imam stotinu glava. Tako je u ovom našem svijetu. U njemu samo dvije iste stvari vladaju: kazna i nagrada. Kad bi ćuprija ostala, to bi mi bila najveća nagrada! Ko zna koliko sam se puta upitao, dok sam gradio ćupriju, da li sam čovjek kome veliki posao ne ide od ruke.

Ćuprija je, možda, bila preveliki zalogaj za moje sposobnosti, za moje znanje. Da nisam nesrećan? Neko ne može naići na ćupriju da pređe rijeku, a drugi ne može naići na vodu da ugasi žed. A ja bio uz vodu, sagrađio ćupriju, a nisam znao gdje ću i na koju stranu izaći. Sve me to zabrinjavalo i strah mi zadavalo. Onda bih se opet prisjetio svog mimara Sinana koji mi je, kad sagrađih prvi hamam, govorio: »Nije pamet u godinama, već u glavi!« Baš tako mi je govorio. Drago mu je bilo što sam posao solidno i uspješno obavio. Da li sam kod gradnje ćuprije imao dovoljno pameti? To me mučilo. Da nije moj mladički zanos pretekao pamet u ovom slučaju?

Računao sam danima i mjesecima. Nisam bio bolestan, ali sam od svega bježao. Da mi je tada Coto bio u životu?! Ne da me kuraži onim što je jednom čuo od carskog izaslanika, koji je obilazio ćupriju, da dobar kalfa može preteći majstora. Ja svom mimarar Sinanu nikada ravan ne mogu biti. Već da mi Coto svojom pjesmom, svojim šejtanlucima razbije tugu, da bar zakratko smetnem ćupriju s uma!

Svako svoju pamet najviše voli i cijeni, pa i ja svoju, ali ni kadijinu besjedu, koju ćuh kad dođoh sa onih svojih dvanaest neimara, ne mogu zaboraviti. Reče mi tada da je priličnije ono što mudri zamisle, nego što mahnit vidi svojim očima. Možda je on vjerovao u moj zanat, u moj majstorluk. Uman je bio blagajski kadija, znao sam ja to, ali sam se, ipak, plašio svoje sposobnosti. Proganjale su me misli jesam li sazrio za gradnju ćuprije. Šteta je što se kadija na mene naljutio. Nisam prihvatio njegovu ponudu da mu uzmem jedinicu, pa se, zato, i rasrdio. Njoj sam se, govorili su mi, sviđao. Badava im je sve bilo. U nju se nisam mogao zaljubiti. Sam kadija mi je, jednom na sijelu, govorio da je ženidba ćuprija preko koje se odlazi u dženet ili džehenem. Eto, Hajrudin ne naiđe još na tu ćupriju. Ostao sam bećar. Sve sam svoje podredio i poklonio ovoj ćupriji. Pa sad šta je tu je.

Neprospavane noći i briga nervoznim me učiniše. Nastojao sam da budem sabran. Govorio sam u sebi da se u ljudskom srcu, kao u ogledalu, istina najbolje vidi. Istina je da je ćuprija sagrađena, uza sve nesreće i štete, koje su nas za vrijeme gradnje pratile. Samo je još skelu trebalo srušiti. O njoj, o toj skeli, ovisila je i moja i ćuprijina sudbina. Ništa nisam žalio što je prošlo, osim Cote rahmetli. Samo me sve više obuzimao strah pri pomisli da skelu treba rušiti, jer je neizvjesnost za sudbinu ćuprije bila u tome.

Svako svoju čast uzvisuje i baca na tlo. Stigoh tako i sam na mizan-tereziju. Još prije dva dana drhtao sam pri pomisli da skelu treba rušiti. Ali, šta je, tu je. Moralo se. Sazvah svoje vjerne neimare. Sve mi je bilo po volji. I ćuprija i sve ono što su mjesecima argati čistili i uređivali oko nje. Sjedoše neimari. Svi se pogledaše kad im rekoh da ćemo skelu rušiti. Odlučio sam, velim, da skelu džombosamo u petak, u podne. Gledali su me otvorenih očiju, začuđeno. Ne vjeruju da je vrijeme tome došlo. Onda sam im rekao da ćuprija leži svom svojom težinom na četiri velika i debela karamerteka, premazana katranom. Ostale tahte i merteke sa skele neka do tog vremena, koje odredih, skidaju što mogu.

Rekao sam im da u zakazano vrijeme upregnu ate sindžirima i konopima za merteke, pa da umah povuku. Alah rabum da ćuprija ostane uzgor. Kad se izvuku katranisani merteci, sve će se drugo džombosati, a ćuprija će ostati. Svi me nekako čudno pogledaše kao da me pitaju da li sam u nekoj zabuni, šta mi je.

»Odlučio si skelu srušiti, mimaru, a gdje ćeš ti biti, pa nam to sada govoriš?« — upita me jedan od njih.

Spremio sam se i odoh u Bijelo polje. Ne mogu posmatrati ni gledati kada se to bude radilo. Neka mi haberdžija slobodno dođe. Ako ćuprija ostane, s muštulukom ću ga dočekati. Bilo im je, vidio sam na njima, žao. Ali nisam imao srca da to gledam. Teško je to. Ko nije gradio, taj ne može ni shvatiti šta se sve u tim trenucima lomi i puca u čovjeku. Izljubih se sa svim neimarima kao sa rođenom braćom, pa krenuh.

Ovdje, baš na ovom kamenu, dok mi se u mislima samo slika ćuprije vrtjela, doživjeh najveće zadovoljstvo. Haberdžija, još izdaleka, vikao je koliko ga grlo nosi: »Mimaru, Hajrudine, ćuprija je uzgor!«

Vidio sam da je i njemu bilo drago. Bio je pun zadovoljstva i sreće. Ni bakšiš, koji mu pružih, ne uze. Ponovo uzjaha svog ata i, poput vjetra, odjuri tamo, prema ćupriji.

Znao sam da čovjeka znanje, pravednost, štednja i strpljenje čine plemenitim. Od vijesti koju mi je donio haberdžija zavisio je i moj život. Ako ćuprija ne ostane, odlučio sam skočiti u rijeku. Sam bih sebi oduzeo život, što je mimo alahove volje. Namjerno bih skočio u vodu i otišao tamo gdje je i moj rahmetli Coto.

Eto, više straha nemam, niti na sve one brige mislim. Svi oni koji su mi zavidjeli i koji su sumnjali u moje znanje i sposobnosti pregaženi su. Potučeni su. Baš sam srećan. Ali, neka bude svima oprošteno. I onima što su me ljutili i žalostili za proteklih deset godina, koliko sam živio u ovom kraju.

Srećan sam čovjek. Tek sada to osjećam. Ali od sreće se ne živi. Niko se na ovoj ćupriji, pa ni ja, nije okoristio. Treba radom, a ne vikanjem živjeti. Govore da je hamalu težak teret kad ga nosi, a da mu je još teže kada ga ne nosi. Od čega bi živio? Tako i ja. Sve što sam stekao, ovdje sam i potrošio. Treba dalje graditi. Što mimaru više gradi, postaje sve vredniji. Meni je suđeno da tumaram svijetom, kao i svim drugim mimarima, da idem svijetom, gradim i podižem. Moram raditi da ne postanem trom i lijen čovjek. Ćuprija, koju sagrađih, samo je narodu od koristi. Samo što ja nemam ni snage da se pojavim pred ćuprijom, da je vidim. Ali, znam da je čvrsta, znam da je postojana i znam da je lijepa. U to sam siguran. Ona je onakva kakvu sam je zamislio. Uostalom vidio sam je dok je bila na skeli. Znam da takve ćuprije svijet nema, a možda će biti i ljepših.

Ćuprija je uzgor! Sad age, kadije i čitav narod dolje teferiče. Neka! Nemam snage da i ja budem među njima. Čini mi se, srce bi mi iskočilo da pogled bacim na ćupriju.

Ovdje sam došao u strahu. Ne odoh u Blagaj, kako mi je kadija govorio. Morao bih onda, da sam otišao u Blagaj, na putu za Stambol, moju domovinu, baciti pogled na ćupriju, ili da mi oči vežu. A ja za tako nešto nemam snage. Osjetio bih ja ćupriju srcem. A ono bi iskočilo.

Dužnost mi je da se poslije takih godina vratim u Stambol. Zaželio sam se majke.

O ćupriji će govoriti narod, pogotovu oni koje put nanese da je vide. Nisam ćupriju smlatio, već sam je lijepu napravio, jer je ona podložna svačijem pogledu. Njena slika će svijetom obići. Što ja nemam snage da je vidim, šta mogu? Nisam naopake naravi, mada mnogima takav izgledam. Takav je naš zanat. Ponovo sam se u tu ćupriju zaljubio. A u nešto se zaljubiti — znači razboljeti se. Ko od te bolesti nije bolovao, i ne zna šta je ljubav. Sve sam bio podredio ćupriji i zato je sada toliko volim. Kada bi sad neko otvorio

carsku haznu da se odreknem ćuprije, ne bih na blago ni pogledao. A što je ja ne mogu vidjeti to je, opet, samo moja briga, ali i moja ljubav prema ćupriji.

Moji neimari koji su me vjerno služili odoše dalje graditi. Zvali su i mene da preko Trebišnjice, tamo na putu za Dubrovnik, gradimo ćupriju. Ali ja više ne mogu. Moram doma. Tamo ću ja, ako zdrav i čitav stignem, graditi i nafaku izbijati. Ostao je na ćupriji tarih, a ja obogaćen znanjem i potpuno zadovoljan i srećan odoh. Vrijedan čovjek sebi nafaku iz kamena izbija, pa ću i ja.

Alahemanetola, hercegovački vilajetu!